

Київський національний торговельно-економічний університет

Кафедра публічного управління та адміністрування

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

**Організація діяльності органу місцевого самоврядування в територіальній
громаді**

Студента III курсу 6с групи
спеціальності 281 «Публічне
управління та адміністрування»,
спеціалізації

«Публічне управління та
адміністрування»

Шнайдер

Інна

Вікторівна

Науковий керівник:
доктор економічних наук,
доцент

Новікова

Наталя

Леонідівна

Гарант освітньої програми:
кандидат економічних наук,
доцент кафедри публічного
управління та адміністрування

Головня

Юлія

Ігорівна

Київ 2020

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ПОВНОВАЖЕНЬ.....	6
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ОРГАНІЗАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНУ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В ШАБІВСЬКІЙ ОТГ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	12
2.1. Модель організації діяльності органу місцевого самоврядування в Шабівській ОТГ Одеської області.....	12
2.2. Оцінювання ефективності діяльності органу місцевого самоврядування в Шабівській ОТГ Одеської області	20
2.3. Шляхи удосконалення діяльності органу місцевого самоврядування в Шабівській ОТГ Одеської області	28
ВИСНОВКИ.....	31
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	33

ВСТУП

Актуальність теми. На сучасному етапі розбудови України як демократичної, соціальної та правової держави з урахуванням глобальних змін, які відбулися останнім часом, організація діяльності органу місцевого самоврядування в територіальній громаді є одним з пріоритетних напрямів державної політики.

В умовах децентралізації фактично йдеться про самоврядування, коли люди в громадах стежать за тими кого обрали. Тобто децентралізація - це передача значних повноважень і бюджетів від державних органів органам місцевого самоврядування. Йдеться про сільські, селищні та міські ради.

Роль органів місцевого самоврядування, вуличних та будинкових комітетів, товариств власників житла в системі місцевого самоврядування, їх можливості для оптимізації життєдіяльності та управлінські функції ще не до кінця визначилися. Мова йде не про стійко функціонуючі інститути, а про соціальну практику, що має характер експерименту. Тому узагальнення досвіду участі жителів у справах місцевої спільноти та проведення соціологічних досліджень у цій галузі є важливими факторами теоретичного аналізу інститутів громадянського суспільства.

Українське законодавство, що регулює діяльність і, фіксує лише загальні принципи і завдання сусідських громад і не здатна врахувати всіх особливостей його функціонування та розвитку в сільських сусідських спільнотах. І це обставина пояснюється дефіцитністю соціологічних знань про організацію діяльності органів місцевого самоврядування, нерозвиненістю таких галузей вітчизняної соціології як політична соціологія, соціологія села.

Мета дослідження. Метою випускної кваліфікаційної роботи є вивчення теоретичних засад реформування місцевого самоврядування в Україні та розроблення рекомендацій щодо вдосконалення діяльності органу місцевого самоврядування в об'єднаних територіальних громадах.

Завдання дослідження. Досягнення поставленої мети передбачає вирішення таких завдань:

- систематизувати наукові підходи до дослідження теоретичних засад місцевого самоврядування в умовах децентралізації повноважень;
- обґрунтувати модель організації діяльності органу місцевого самоврядування на прикладі Шабівської ОТГ Одеської області;
- оцінити ефективність діяльності органу місцевого самоврядування;
- розробити пропозиції щодо вдосконалення діяльності органу місцевого самоврядування на прикладі Шабівської ОТГ Одеської області.

Об'єктом дослідження є процес організації діяльності органу місцевого самоврядування (на прикладі Шабівської ОТГ Одеської області).

Предметом дослідження є теоретичні та прикладні аспекти організації діяльності органу місцевого самоврядування України.

Методи дослідження. Для досягнення мети випускної кваліфікаційної роботи та вирішення поставлених завдань використано низку загальнонаукових та спеціальних методів дослідження: метод системного підходу та історико-логічний метод – при дослідженні теоретичних аспектів реформування місцевого самоврядування; методи ретроспективного, порівняльного аналізу – при розгляді сучасного стану розвитку Шабівської ОТГ Одеської області; методи аналізу та синтезу, групування, узагальнення, перехід від абстрактного до конкретного – при розробці рекомендацій щодо вдосконалення діяльності органу місцевого самоврядування ОТГ; економіко-статистичні – при оцінюванні ефективності діяльності органу місцевого самоврядування ОТГ та розробці пропозицій щодо вдосконалення.

Інформаційною базою випускної кваліфікаційної роботи є широке коло наукових джерел: монографічні дослідження вітчизняних та зарубіжних вчених, публікації у періодичних виданнях, законодавчі та нормативні акти з питань децентралізації та місцевого самоврядування; офіційні статистичні

матеріали Державної служби статистики України, Міністерства розвитку громад і територій України, Міністерства розвитку економіки, торгівлі і сільського господарства України, а також статистична інформація міжнародних фінансово-економічних організацій, інтернет-джерела.

Випускна кваліфікаційна робота складається з вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи становить 34 сторінок комп'ютерного тексту, у тому числі основний – 27 сторінок, містить 6 таблиць, 2 рисунків.

Розділ 1. МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ.

Місцеве самоврядування як легітимна форма самоорганізації місцевих спільнот, характеризується політичним, цивільним та правовим аспектами, має інституційну структуру, тобто є системою діяльності місцевих громад у сфері управління громадськими та деякими державними справами, адаптуючи їх до місцевих потреб та умов життя населення. Місцеве самоврядування, як первинний рівень публічної влади і системи управління в державі, в сучасному світі визнається єдино можливим демократичним інститутом управління місцевим співтовариством, яке спирається на правові норми, а також традиції, звичаї і громадську думку членів громади. Така форма здійснення місцевої влади безпосередньо наближена до жителів, що дає можливість забезпечувати їх потреби і інтереси, брати участь у вирішенні питань місцевої життя. В умовах реформування публічного управління в Україні особливої уваги заслуговує необхідність використання потенціалу самоорганізації населення у процесі вирішення місцевих проблем. Недостатній рівень участі населення у прийнятті управлінських рішень на локальному рівні, обумовлене причинами об'єктивного й суб'єктивного характеру, актуалізує проведення досліджень, присвячених теоретичному обґрунтуванню нових напрямків залучення членів територіальної громади до місцевого публічного життя, а також розробку заходів, спрямованих на підвищення ролі територіальної громади у здійсненні місцевого самоврядування.

Місцеве самоврядування є правом територіальної громади - жителів села, селища, міста - самостійно вирішувати питання місцевого значення.

Місцеве самоврядування означає право і спроможність органів місцевого самоврядування в межах закону здійснювати регулювання та управління суттєвою часткою публічних справ, під власну відповідальність, в інтересах місцевого населення.

Про значну увагу світової спільноти до питань, пов'язаних з місцевим самоврядуванням, свідчить той факт, що одна з цілей сталого розвитку ООН на 2016-2030 роки присвячена проблематиці розвитку громад та полягає у забезпеченні відкритості, безпеки, життєстійкості та екологічної стійкості населених пунктів.

Отже, місцеве самоврядування – це коли мешканці в містах, селах, селищах самі господарюють у себе вдома. Люди обирають місцеві ради та їх голів. Їх і вповноважують вирішувати більшість важливих питань.

Органи місцевого самоврядування відповідають за шкільну і дошкільну освіту, охорону здоров'я первинного рівня (поліклініки, фап), заклади культури, благоустрій – освітлення вулиць, стан доріг, прибирання, громадський порядок і багато інших, важливих повсякденних питань.

Кожна група громадян, що задовольняє певним критеріям, володіє власними інтересами, цілями, в досягненні яких їм можуть сприяти різні види громадських об'єднань. Створення та діяльність громадських об'єднань сприяє вираженню, представленню та захисту як індивідуальних, так і колективних інтересів. При цьому в статуті конкретного громадського об'єднання повинні бути названі цілі, заради яких таке об'єднання створюється.

У монографії О.І. Васильєвої «Регіональне управління в умовах реформування владних відносин» обґрунтовано теоретичні основи регіонального управління в умовах реформування владних відносин, досліджено світовий досвід з цього питання та розроблено напрями реформування владних відносин з метою наближення вітчизняної системи публічного управління до європейських стандартів, підвищення ролі інститутів регіонального управління у забезпеченні суспільного розвитку в Україні. [14]

У монографії І.М. Грищенко «Організація діяльності районних рад в Україні: адаптація європейського досвіду належного врядування» на основі комплексного аналізу організації діяльності районних рад в Україні та європейського досвіду належного врядування розроблені науково-методичні

підходи до вдосконалення роботи районних рад шляхом упровадження в їх діяльність принципів належного врядування. Однак, авторка більш ретельно досліджує саме представницький орган – районну раду.[14]

У монографії С.І. Чернова «Модернізація системи державного управління регіональним розвитком в Україні: теорія, методологія та механізми реалізації» досліджено теоретико-методологічні засади модернізації системи державного управління регіональним розвитком. На основі узагальнення позитивного досвіду зарубіжних країн обґрунтовано теоретичну концепцію та сформульовано концептуальні засади модернізації системи державного управління регіональним розвитком в Україні.[5]

У дослідженнях І.О. Дробота «Теоретико-методологічні засади гарантування місцевого самоврядування в Україні» обґрунтовуються теоретичні та методологічні засади гарантування місцевого самоврядування.

На основі проведених досліджень автором запропоновано цілісну методологію гарантування вітчизняного місцевого самоврядування, розроблено концептуальні засади організації і функціонування місцевого самоврядування як системного суспільного явища і як організаційно структурованого інституту у контексті необхідної і достатньої умов гарантування.[5]

У монографії Є.В. Сергієнко «Організація взаємодії елементів системи місцевого самоврядування територіальної громади» розроблено теоретичні положення та науково обґрунтовані рекомендації щодо вдосконалення організації взаємодії елементів системи місцевого самоврядування на рівні територіальної громади в контексті підвищення її результативності й ефективності, розроблено стратегію забезпечення результативної та ефективної взаємодії територіальної громади, органів і посадових осіб місцевого самоврядування, запропоновані інтегровані в єдиний комплекс заходи забезпечення дієвої співпраці та напрями підвищення ефективності взаємодії суб'єктів місцевого самоврядування.[5]

У навчально-методичному посібнику «Основи державного управління та місцевого самоврядування», авторами якого (О.Д. Лазор, О.Я. Лазор, І.Г. Юник) розглянуто концептуальні засади державного управління та місцевого самоврядування в Україні, конституційно-правові основи формування та функціонування владних інституцій різних рівнів, їх повноваження та взаємозв'язок, функціонування інституту публічної служби в Україні.[30]

Спроможне місцеве самоврядування, яке здатне здійснювати власні та делеговані повноваження:

- розширити базу оподаткування та можливості регулювання ставок місцевих податків і зборів, зокрема податку, пов'язаного з нерухомістю. Перейти до аналогічної формули податку на нерухомість для фізичних осіб, як для юридичних осіб; не визначати розмір площі, що не оподатковується; законодавчо обмежити діапазон для встановлення податку, щоб не допустити його надмірності.
- унормувати дохідну частину місцевих бюджетів відповідно до покладених на них видаткових повноважень.
- вирішити питання поширення юрисдикції органів місцевого самоврядування об'єднаних територіальних громад на всю територію ОТГ.
- надати право об'єднаним територіальним громадам затверджувати планування території ОТГ та управляти земельними ресурсами в межах їхньої юрисдикції відповідно до затвердженої планувальної документації.
- надати право органам місцевого самоврядування здійснювати контроль за викорис-танням земельних ресурсів відповідно до затвердженої містобудівної документації.
- підвищити прозорість та ефективність використання бюджетних коштів через запро-вадження програмно-цільового методу складання та використання місцевих бюджетів. Запровадити процедури прозорого складання місцевих бюджетів за участі громадськості та звітування про виконання бюджету, електронні процедури для допорогових закупівель тощо.

- удосконалити механізм визначення обсягів субвенції на формування інфраструктури об'єднаних територіальних громад та гарантування державою розміру фінансової допомоги.

Громади беруть участь у вирішенні питань місцевого значення:

- запровадити ефективні механізми участі громадян у виробленні органами місцевого самоврядування рішень: місцеві ініціативи, електронні петиції, громадські слухання, загальні збори громадян, громадські експертизи, консультативно-дорадчі органи, публічні консультації, громадські бюджети участі.

- забезпечити право територіальних громад на місцевий референдум та визначити коло питань, які можуть розглядатися на місцевому референдумі.

- удосконалити процедуру створення органів самоорганізації населення, визначити чіткий порядок надання їм частини повноважень органів місцевого самоврядування, окрім тих, що мають владний характер, а також надання коштів для здійснення зазначених повноважень.

Йдеться фактично про розширення повноважень місцевого самоврядування громад, тобто наповнення реальним змістом конституційного положення про те, що носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ (ст. 5 Конституції України). Подібної точки зору дотримується і А. Крусян: “Наслідком децентралізації публічної влади має бути оптимальний баланс (на основі законодавчого розмежування) повноважень між органами державної влади та органами місцевого самоврядування, основними очікуваними наслідками децентралізації публічної влади в Україні є її трансформація з метою демократизації державного управління, ефективізації місцевого самоврядування та, відповідно, посилення публічно-самоврядної влади, що в сучасних умовах для України є гарантіями збереження її територіальної цілісності, стабілізації соціально-політичної ситуації та, водночас, конституційно-правовим підґрунтям подальшого розвитку як демократичної правової держави” [18].

Автори роботи “Децентралізація в Україні: законодавчі новації та суспільні сподівання” також зазначають, що децентралізацію влади можна розуміти як передачу максимальної кількості повноважень та бюджетних коштів, які зараз знаходяться в розпорядженні державних органів влади, органам місцевого самоврядування, причому вказаний процес покликаний наділити повноваженнями ті органи, що працюють найближче до людей та можуть вирішувати місцеві проблеми якомога ефективніше, тобто з урахуванням найповнішої реалізації принципу субсидіарності, передбаченого Європейською хартією місцевого самоврядування, ратифікованою Україною у 1997 р. [19] або ж що децентралізація є, по суті своїй, політичною ідеєю, яка означає, що субнаціональні органи влади отримують певну політичну автономію, разом з новими функціями і ресурсами, що обумовлює настання й відповідної економічної автономії.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ОРГАНІЗАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНУ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В ШАБІВСЬКІЙ ОТГ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ.

2.1. Модель організації діяльності органу місцевого самоврядування в Шабівській ОТГ Одеської області.

Шабівська сільська рада розташована на території Білгород-Дністровського району, Одеської області. Адміністративний центр - село Шабо, яке розташоване на березі Дністровського лиману, на відстані 10 км від Чорного моря. Шабівська сільська рада як об'єднана територіальна громада створена 29 жовтня 2017 року шляхом об'єднання чотирьох сільських рад, до складу яких входить 11 населених пунктів. Через село Шабо проходить об'їзна гілка Е87 — траса Н33 Монаші — Одеса. Поряд з селом Шабо проходить автошлях Одеса - Білгород-Дністровський і залізниця аналогічного сполучення зі станцією Шабо.

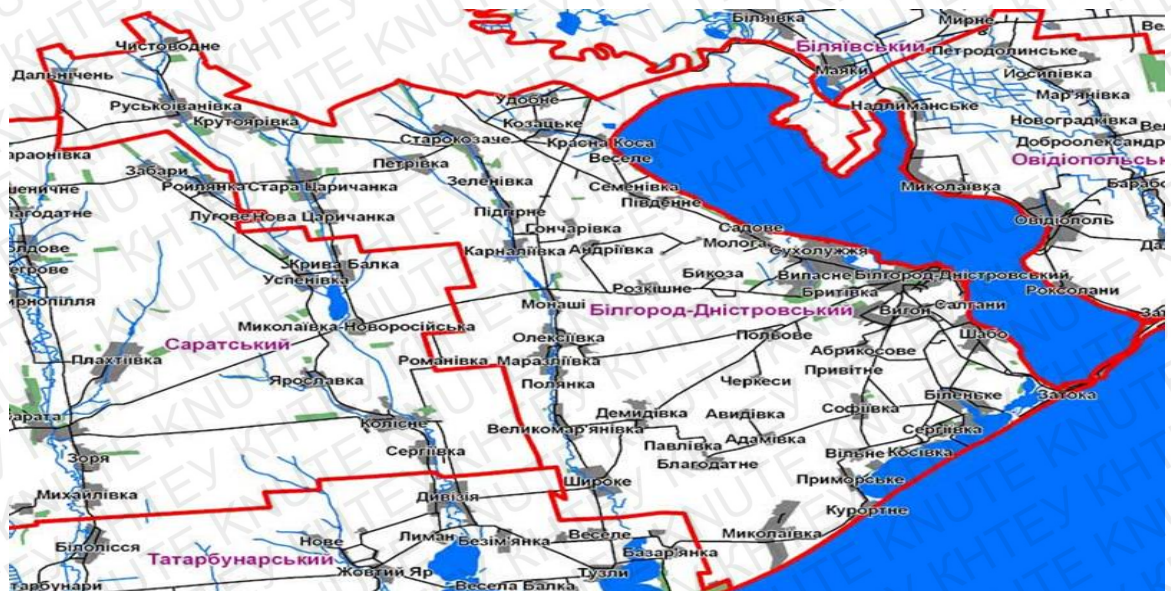

Рис.2.1. Географія населених пунктів Шабівської сільської ради

Джерело: складено за [2]

Громада розташована на відстані 76 км до міста Одеси та 10,8 км до міста Білгород-Дністровськ. Її площа складає 580, 9 км²,

Усі населені пункти громади мають пряме дорожнє сполучення з адміністративним центром громади.

Найвіддаленіший населений пункт громади – с. Черкеси, відстань до якого складає 22 км. Середня відстань між населеними пунктами близько 10 км: відстань між Шабо та Абрикосовим, Софіївкою та Біленьким близько - 15-18 км; Салганями, Бритівкою – 3 - 7 км.

На підставі даних Міністерства розвитку громад та територій України, Міністерства фінансів України, Державної казначейської служби України, Державної статистичної служби України експертами Групи фінансового моніторингу Центрального офісу реформ при Одеському центрі розвитку місцевого самоврядування на своєму сайті оприлюднив окремі показники виконання 25 ОТГ Одеської області місцевих бюджетів за I півріччя 2018 року.

По власним доходам на 1-го мешканця Шабівська громада на 4 місці. Для порівняння: Старокозацька ОТГ 20 місце; Маразліївська ОТГ – 23 місце та Мологівська ОТГ – 25 місце.

Менше витрачають бюджетні кошти на утримання апарату управління сільської ради від загальної суми надходжень Авангардська ОТГ (8,6%) та Шабівська ОТГ (13,2%). Для порівняння: Мологівська ОТГ витрачає на утримання апарату управління 19,6%; Старокозацька ОТГ 19,8%; Маразліївська ОТГ 50,4%.

По динаміці надходжень до бюджету серед ОТГ Білгород-Дністровського району Мологівська - 135,9 %, Шабівська - 128,3 %, Старокозацька 128,0 % та Маразліївська - 118,7 %. При цьому рівень дотацій місцевого бюджету ОТГ для Шабівської сільської ради є найменшим по порівнянню з іншими ОТГ Білгород-Дністровського району .

Шабівська об'єднана територіальна громада серед інших громад Білгород-Дністровського району-найперспективніша і самодостатня.

До складу Шабівської ОТГ входять 11 населених пунктів чотирьох сільських рад: Шабівської, Бритівського, Софіївського та Салганського. Восени 2018 року в Шабівській ОТГ громаді пройшли перші місцеві вибори Голови.

Переважна частина населення зайнята у сільськогосподарському виробництві та переробці продукції сільського господарства, будівельною діяльністю.

Більшість працездатного населення громади працевлаштоване. Однак існуючі вакансії не забезпечують належного рівня задоволеності працевлаштуванням. Крім території громади її мешканці працюють в Білгород-Дністровську, пгт. Затоці, м. Одесі.

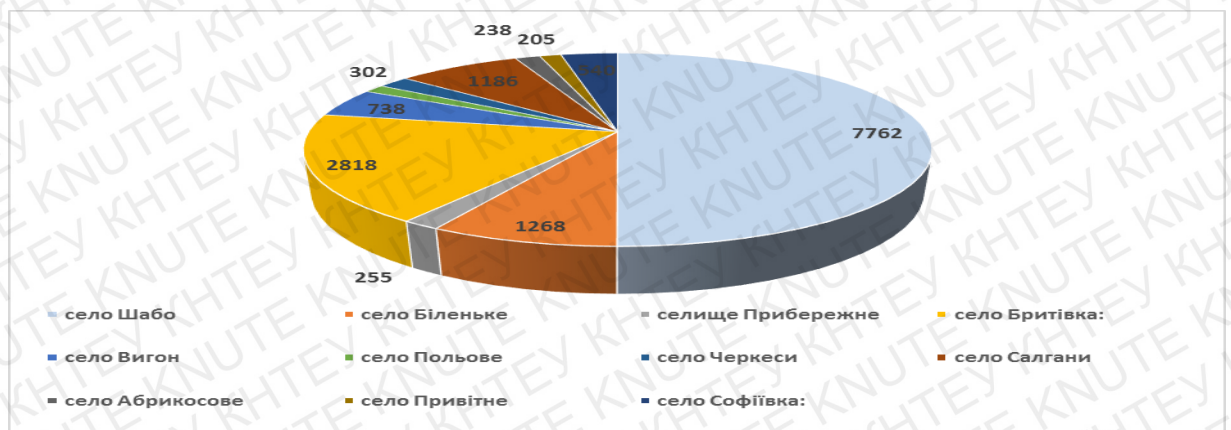

Рис.2.2 Структура населення Шабівської сільської ради в розрізі населених пунктів.

Джерело: складено за [3]

За даними фінансового моніторингу Одеського центру розвитку місцевого самоврядування, за власними доходами на 1-го жителя Шабівської громади на 4 місці. Для порівняння: Старокозацька ОТГ-20 місце; Маразліївська ОТГ-23 місце та Мологівська ОТГ - 25 місце.

На утримання апарату управління сільської ради від загальної суми надходжень в Шабівській ВІДГ витрачають 13,2%, в Мологовській - 19,6%; Старокозацькій - 19,8%; Маразліївській - 50,4%.

За динамікою надходжень до бюджету серед ОТГ Білгород-Дністровського району Мологівська-135,9%, Шабівська-128,3%, Старокозацька-128,0% та Маразліївська-118,7%. При цьому рівень дотацій місцевого бюджету ОТГ для Шабівської сільської ради є найменшим порівняно з іншими ОТГ Білгород-Дністровського району.

Структура земель громади.

Таблиця 2.1.

Категорія земель	Площа земель, га
Землі сільськогосподарського призначення	18550,5125
Землі житлової і громадської забудови	849,6598
Землі лісгосподарського призначення	4708,2
Землі промисловості, транспорту, зв'язку, енергетики, оборони та іншого призначення	641,817
Землі водного фонду	26902,7054

Джерело: складено автором за [3]

На території громади налічується біля 2 водосховищ та водойм.

До об'єднаної територіальної громади з центром в селі Шабо Білгород-Дністровський район Одеської області входять 11 населених пунктів (10 сіл та 1 селище), із загальною чисельністю постійного населення 15517 чол., а саме:

- село Шабо -7762 чол.;
- село Біленьке – 1268 чол.;
- селище Прибережне – 255 чол.;
- село Бритівка – 2818 чол.;
- село Вигон - 738 чол.;
- село Польове – 205 чол.;
- село Черкеси – 302 чол.;
- село Салгани – 1186 чол.;

- село Абрикосове – 238 чол.;
- село Привітне – 205 чол.;
- село Софіївка – 540 чол.

Переважає частина населення займається розвитком сільського господарства, його переробкою, виноробством та будівельною діяльністю.

Соціально-демографічна характеристика, ринок праці.

Таблиця 2.2.

№ з/п	Назва показника та одиниця вимірювання	Всього
1	Чисельність наявного населення станом на 1 січня 2018 року, тис. осіб	14,522
2	Середньорічна чисельність наявного населення, тис. осіб	14,522
3	Площа територіальної громади, кв.км	580,91
4	Рівень зареєстрованого безробіття, % (за статистичними даними)	1,0
	Середньомісячна заробітна плата найманого працівника станом на 01.01.2018 р, грн. (за статистичними даними)	5925,00

Джерело: складено автором за [3]

Аналізуючи структуру надходжень власних ресурсів до бюджету Шабівської ОТГ, можна побачити суттєве переважання ПДФО по всіх областях. Питома вага цієї статті доходів у загальному бюджеті коливалася в межах 40–77 %. При цьому найвищі її значення було зафіксовано по громадах із високим рівнем доходів на одного працівника, а найнижчі – навпаки. Крім доходів ві ПДФО, важливим джерелом їх отримання для Шабівської ОТГ є плата за землю і єдиний податок.

У Білгород-Дністровському районі компактне, акуратне і доглянуте село Салгани Шабівської ОТГ стало переможцем конкурсу на кращий благоустрій серед ОТГ Одеської області.

Перше місце населеному пункту вдалося отримати завдяки зусиллям керівництва громади та її жителів, які своїми силами упорядковують його і створюють сприятливі умови для життя.

З перших днів незалежності України село очолив Голова, який беззмінно керував сільською радою до обрання головою Шабівської ОТГ. За цей час село

Салгани стало єдиною не дотаційною сільською радою Білгород-Дністровського району. Тут розвивалася інфраструктура, будувалися нові об'єкти, капітально ремонтували старі, прокладали тротуари і т. п.

Підсумки обласного конкурсу "сільські, селищні ради та об'єднані територіальні громади кращого благоустрою у 2019 році" підведені на засіданні комісії. У кожній зоні Одеської області-північних, центральних і південних районах визначені переможці, вручення нагород яким традиційно відбудеться на урочистих зборах з нагоди професійного свята – Дня місцевого самоврядування.

Порядок організації та діяльності Шабівської ОТГ встановлюється в статуті і нормативних правових актах муніципального освіти. Воно вважається заснованим з моменту реєстрації його статуту уповноваженим органом місцевого самоврядування відповідного поселення. У статуті встановлюються:

- територія, на якій здійснюється ОТГ;
- цілі і завдання, форми і основні напрямки діяльності ОТГ;
- порядок формування, припинення повноважень, права та обов'язки, строк повноважень органів ОТГ;
- порядок прийняття рішень;
- порядок придбання майна, а також Користування та розпорядження зазначеним майном та фінансовими коштами;
- порядок припинення здійснення ОТГ.

Шабівське ОТГ може бути юридичною особою і підлягає державній реєстрації у формі некомерційної організації. На відміну від місцевого самоврядування, органи ОТГ:

- не мають владних повноважень (це - громадське самоврядування), хоча і можуть наділятися окремими розпорядчими повноваженнями з рішенням муніципальних органів;
- не носять обов'язкового характеру (на якійсь частині території муніципального освіти вони можуть діяти, на іншій - ні);

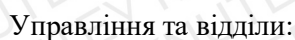
- не мають законодавчо встановленого переліку питань, що вирішуються, його встановлюють самі жителі сОТГовно місцевих умов;
- можуть займатися або не займатися господарською діяльністю і, відповідно, мати або не мати статус юридичної особи.

Органи Шабівської ОТГ створюються громадянами на основі добровільного волевиявлення за місцем їх проживання на частині території муніципального освіти: територіях селищ і сільських населених пунктів, які не є поселеннями, міських мікрорайонів, кварталів, вулиць, дворів, багатоквартирних житлових будинків або групи таких будинків та ін.

Особливе значення має створення органів Шабівської ОТГ в місцях компактного проживання нечисленних народів. Вони покликані сприяти соціально-економічному та культурному розвитку, захисту споконвічного середовища проживання, традиційного способу життя, господарювання та промислів нечисленних народів. Загальні принципи організації та діяльності Шабівської ОТГ нечисленних народів встановлюються державним законом.

Система організації Шабівської ОТГ являє собою сукупність організаційних форм, за допомогою яких реалізуються ініціативи населення за рішенням місцевих питань.

Структура органів управління Шабівської ОТГ Одеської області

- Фінансово-бюджетний відділ
- Юридичний сектор
- Відділ бухгалтерського обліку та звітності
- Відділ з питань державної реєстрації, адміністративних послуг
- Сектор з питань цивільного захисту, оборонної та мобілізаційної роботи
- Відділ економіки, рекреаційної діяльності, туризму та інвестиційної політики
- Відділ з питань земельних відносин, охорони водних ресурсів та надр
- Відділ методичного, кадрового забезпечення Управління освіти, культури, молоді та спорту
- Відділ з питань соціального захисту та охорони здоров'я
- Відділ управління житлово-комунального господарства і будівництва

Джерело: складено автором за [2]

2.2.Оцінювання ефективності діяльності органу місцевого самоврядування в Шабівській ОТГ Одеської області.

Для ремонту доріг Шабівська громада придбала новий грейдер. Тепер силами місцевого ПУЖКГ дороги будуть приводитися в порядок. Раніше для проведення зазначених робіт сільською радою залучалася техніка на договірних засадах в інших підприємствах.

У планах громади – подальше придбання техніки, розвиток соціальної сфери, якої, до речі, приділяється основна увага, і інфраструктури населених пунктів Шабівської ВІДГ.

На території Шабівської об'єднаної територіальної громади знаходяться 9 промислових підприємств, 11 сільськогосподарських підприємств, 50 торговельних об'єктів, 57 закладів оздоровлення та відпочинку, 3 газові заправочні станції.

Підприємства громади: ТОВ ПТК «Шабо», ТОВ «Агрофірма Шабо», РАКП «Заря», ВАТ «Металіст», ФГ «Сердюк», ТОВ «Софієнталь», ПП АФ «Софіївка», ТОВ «Сердюк», ПАТ «Гібридний соняшник», ПП «Агрокомпанія Агроток», СФГ «Барвінок», ФГ «Ранок», ТОВ «Агрофірма Шаболат», ТОВ «Еліпс», ТОВ «АРСІЛОР МІТАЛС Україна».

Станом на 01.01.2018 року промисловими підприємствами району реалізовано продукції на загальну суму 1758,6 млн. грн.

Станом на 01.01.2018 року середня заробітна плата на території Білгород-Дністровського району становила 5925 грн. Заборгованість із виплати заробітної плати працівникам підприємств Білгород-Дністровського району та громади станом на 1 березня 2018р. відсутня.

Відсутність інвестицій та Програми підтримки у розвитку малого та середнього бізнесу не дозволяли створювати нові робочі місця. Фінансова неспроможність сільських бюджетів впливала на динаміку

поліпшення якості умов життя людей, розробку соціально необхідних проектів.

Повноваження сільських рад не дозволяли в повній мірі використовувати природні ресурси. Відсутність фінансових установ унеможливлювали доступ суб'єктів підприємства до кредитів та інвестицій.

Для покращення екологічної ситуації у даному регіоні потрібна розробка комплексної Програми.

Домінуюча частина працездатного населення зайнята в особистому селянському господарстві.

Експлуатація доріг на протязі 25 років без проведення капітального/поточного ремонту залишається у жахливому стані, що унеможливорює повноцінне задоволення потреб населення у товарах і послугах.

Шабівська територіальна громада у 2020 році повинна отримати ресурс надання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на формування інфраструктури об'єднаних територіальних громад для розробки та реалізації Плану та проектів, покликаних започаткувати соціально-економічний розвиток громади. Наявний фінансовий ресурс буде спрямовано на організацію виконавчого апарату Шабівської ОТГ, розробку проектно-документації, реалізацію проектів на які вже розроблена проектно-кошторисна документація.

Фінансово-бюджетна ситуація.

Оцінка поточної фінансово-бюджетної ситуації громади дає змогу сформувати достатні ресурси для фінансування пріоритетних напрямів соціально-економічного розвитку громади та підвищити ефективність використання бюджетних коштів. (табл.2.4)

Таблиця 2.4

Види надходжень до бюджету на підставі бюджетних та фінансових**даних: тис. грн**

Доходи бюджету:	Роки			
	2017	2018	2019	2020 (прогноз)
Надходження від ПДФО	-	32622,0	33616,5	34625,0
Надходження від єдиного податку	7608,1	10150,0	10440,5	10760,0
Плата за землю	10927,3	12119,0	12500,0	12850,0
Доходи від відчуження нерухомості та землі	-	-	-	-
Податок на прибуток підприємств комунальної власності	16,3	16,0	16,5	17,0
Податок на нерухомість	1166,4	1500,0	2100,0	2205,0
Акцизний збір	6425,5	7437,2	7645,8	7860,0
Інші місцеві податки та збори	255,5	284,5	275,0	305,0
Дохід від оренди комунального майна	148,1	175,0	180,0	185,0
Інші доходи	53,4	80,0	151,1	171,3
Разом власних надходжень бюджету ОТГ (загальний та спеціальний фонд), в т.ч.: загальний фонд спеціальний фонд	27405,9 805,3 26600,6	65641,6 1241,6 64400,0	68167,9 1242,5 66925,4	70222,0 1243,4 68978,6
Базова дотація	X	X	-	-
Додаткова дотація на фінансування переданих з держбюджету видатків з утримання закладів освіти та охорони здоров'я	X	X	7310,0	7820,0
Освітня субвенція	X	X	34600,0	37000,0
Медична субвенція	X	X	11300,0	12100,0
Субвенція на розвиток інфраструктури	X	X	7200,0	7200,0
Субвенція на виконання інвестиційних проектів	X	X	5000,0	5000,0
Субвенція на здійснення заходів щодо соціально-економічного розвитку	X	X	2500,0	2500,0
Інші субвенції	X	X	4000,0	4000,0
Всього доходів бюджету ОТГ	X	X	140077,9	145842,0

Джерело: складено автором за [21]

Загальний обсяг доходів бюджету об'єднаної територіальної громади Шабівської сільської ради на 2018 рік складає 115411,3 тис. грн у т.ч. податки, збори та неподаткові платежі – 65641,6 тис. грн (56,0 %); міжбюджетні трансферти – 49769,7 тис. грн (44,0%).

Доходи бюджету об'єднаної територіальної громади Шабівської сільської ради (без урахування міжбюджетних трансфертів) визначено у сумі:

- загальний фонд – 64400,0 тис. грн
- спеціальний фонд – 1241,6 тис. грн

Видаткова частина бюджету об'єднаної територіальної громади Шабівської сільської ради з урахуванням трансфертів з державного бюджету на 2018 рік запланована у сумі – 115411,3 тис. грн

Основними заходами по збільшенню доходної частини бюджету є:

- здійснення контролю за справлянням надходжень до бюджету, забезпечення своєчасних та в повному обсязі надходжень по всіх джерелах наповнення доходної частини бюджетів ОТГ відповідно до законодавства;
- проведення моніторингу стану забезпечення надходжень до бюджету ОТГ відповідно до показників, затверджених радою, виявлення резервів та вишукування додаткових джерел надходжень до доходної частини бюджету (не менш як 2 відсотки доходів загального фонду) та забезпечення їх надходжень до місцевого бюджету;
- проведення щомісячного аналізу факторів впливу на наповнення доходної частини бюджетів ОТГ від ПДФО, звернувши особливу увагу на активізацію роботи з детінізації економіки та збільшення надходжень ПДФО;
- вжиття заходів щодо легалізації робочих місць, виводу підприємств з "тіньового" сектору економіки, виявлення суб'єктів господарювання, які мінімізують податкові зобов'язання та ухиляються від сплати податків;
- вжиття заходів щодо попередження порушень законодавства при виплаті заробітної плати, у т.ч. у "конвертах", ведення "подвійної" бухгалтерії, недопущення використання праці найманих працівників без належного

оформлення трудових відносин відповідно до законодавства суб'єктами господарювання – юридичними і фізичними особами;

- проведення щомісячного аналізу факторів впливу на наповнення доходної частини бюджету від плати за землю, звернувши особливу увагу на збільшення надходжень орендної плати за землю;

- вжиття невідкладних заходів щодо приведення договорів оренди земельних ділянок у відповідність із вимогами Податкового кодексу, земельного законодавства України щодо обґрунтованого розміру орендної плати за землю відповідно до ринкових умов;

- вжиття невідкладних заходів щодо припинення права користування земельними ділянками боржників, які систематично не сплачують плату за землю;

- посилення контролю за використанням земель сільськогосподарського призначення з метою виявлення фактичних землекористувачів, додержанням встановленого законодавством порядку визначення та відшкодування втрат сільськогосподарського та лісгосподарського виробництва;

- вжиття заходів щодо проведення інвентаризації земель, зокрема земель несільськогосподарського та сільськогосподарського призначення за межами населених пунктів громади. Приклад в табл. 2.5. SWOT – аналіз Шабівської ОТГ Одеської області.

Місцевим бюджетам ОТГ Одеської області на 2017 рік була передбачена з державного бюджету освітня субвенція – 79 млн грн та медична субвенція – 40 млн грн. Чотирнадцять громад отримують з державного бюджету базову дотацію, один бюджет громади затверджено з реверсною дотацією – Новокалінівська ОТГ. Всього бюджети ОТГ області отримують 24,5 млн грн базової дотації.

Найбільше фінансово залежними від державного бюджету є Судовишинівська та Новокалінівська ОТГ – 66 % у доходах громади становить базова дотація, а також Давидівська та Грабовецька ОТГ – 65 % (рис. 2).

Як зазначається в резюме аналітичного дослідження «Бюджети об'єднаних громад: нові виклики та можливості», бюджети більшості об'єднаних громад є залежними від офіційних трансфертів з Державного бюджету та використовують близько 2/3 коштів на поточне фінансування установ та закладів соціальної інфраструктури.

SWOT – аналіз громади Шабівської ОТГ Одеської області. Таблиця 2.5.

Сильні сторони Шабівської ОТГ Одеської області	Слабкі сторони Шабівської ОТГ Одеської області
Вдале географічне розташування та привабливі ландшафти	Відсутність привабливих туристичних пропозицій
Вихід до Чорного моря	Відсутність центру надання адміністративних послуг
Діючі рекреаційні заклади	Поганий стан пам'яток архітектури
Наявність туристично-привабливих об'єктів	Відсутність інфраструктури ринкових послуг
Центр культури вина Шабо	Недостатність у селах громади переробних підприємств с/г продукції та мережі збуту
Наявність автотранспортного підприємства	Низька народжуваність та негативний механічний приріст населення
Наявність підприємства з вивозу побутових відходів	Відсутність або низький рівень водозабезпечення сільських територій
Наявність великого брендового підприємства	Низький рівень доходів населення
Вирощування овочів та фруктів	Низька соціальна активність населення
Наявність сировинної бази молока	Поганий стан внутрішніх доріг у громаді
Наявність діючих промислових підприємств	Забруднення території через діяльність промислових підприємств
Наявність комплексного позашкільного навчально-виховного закладу для дітей та юнацтва	Відсутність досвіду залучення позабюджетних коштів
Можливості громади	Загрози громади
Розвиток курортно-оздоровчого потенціалу громади	Залежність від дотацій державного бюджету
Розвиток туристичної галузі (в т.ч. культурно-історичного та релігійного спрямування)	Нестабільність законодавства України
Розвиток інфраструктури для культурного, змістовного відпочинку	Відтік населення продуктивного віку за межі громади
Можливість створення комплексу соціальних та адміністративних послуг	Нестабільність політичної ситуації в Україні
Розвиток переробки с/г продукції на території громади	Зменшення рівня питних ґрунтових вод
Розвиток талановитої молоді; оздоровлення і активного відпочинку дітей та юнацтва на базі існуючих інститутів	Загроза монополізації ринку збуту
Можливість використання альтернативних джерел енергозабезпечення	Критичне скорочення купівельної спроможності мешканців громади
Зростання попиту на екологічно чисту с/г продукцію	

Джерело: складено автором за [18]

За таких умов реалізація проектів розвитку, необхідних для якісного надання послуг, може здійснюватися, як правило, лише за рахунок коштів Державного фонду регіонального розвитку та субвенції на формування інфраструктури об'єднаних громад. Такий висновок, на думку багатьох експертів, стосується не тільки ОТГ Одещини, але й більшості новостворених громад України. Тому ключовим завданням об'єднаних громад є нарощення власних доходів та підвищення ефективності поточних видатків шляхом оптимізації та модернізації мережі соціальної інфраструктури [10].

Затверджений обсяг доходів загального фонду місцевих бюджетів ОТГ області на 2017 рік з трансфертами з державного бюджету становить 197 млн грн, що більше у 7 разів від уточнених показників місцевих бюджетів (які увійшли до складу ОТГ) на 2016 рік. У результаті утворення об'єднаних громад зріс обсяг власних доходів місцевих бюджетів у 2 рази (на 26 млн грн) порівняно з 2016 роком (з 8 млн грн до 54 млн грн) (табл. 3).

Із розрахунку на 1 мешканця середній показник надходжень власних доходів на 1 жителя 22-х ОТГ області збільшився на 512,6 грн та склав 1073,6 грн (в тому числі в 7-ми ОТГ, утворених у 2018 році, цей показник зріс більш ніж на 10 % та становить 1180,3 грн, а в 15-и ОТГ, утворених у 2016 році, – на 30 % і становить 667 грн).

Фінансова спроможність Шабівської ОТГ Одеської області. Таблиця 2.6

Назва ОТГ	Чис. Населення на 01.01.2019 (тис. осіб)	Власні доходи на 1-го особу за 1-півріччя 2019(грн.на особу)	Рівень дотаційності бюджетів (%)	Капітальні видатки на 1- го мешканця (грн/ос.)	Питома вага на видатків утримання апарату управл.(%)
Шабівська	4,95	1556,5	13,03%	190,3	24,04%
Усього за областю	139,05	21051,69	-	6343,37	-

Джерело: складено автором за [4]

В даний час масовому розвитку Шабівської ОТГ перешкоджає слабка їх підтримка населенням.

У той же час завдяки Шабівської ОТГ С можуть розвиватися і зміцнюватися найважливіші елементи громадянського суспільства, підвищуватися активність населення, спрощуватися й активізуватися виборчі та інші процеси, визначати і використовувати внутрішні резерви території. Необхідно, однак, враховувати, що органи Шабівської ОТГ можуть створюватися тільки з ініціативи населення і їх компетенція визначається самими громадянами. Розвиток Шабівської ОТГ відповідає принципу субсидіарності і відповідає концепції місцевого самоврядування як становлення влади знизу вгору.

2.3. Шляхи удосконалення діяльності органу місцевого самоврядування в Шабівській ОТГ Одеської області.

В селі Шабо проходить процедура розгляду та врахування пропозицій громадськості у проекті містобудівної документації «Генеральний план з розширенням меж населеного пункту, поєднаного зі схемою зонування села Шабо».

Рішення про затвердження генерального плану з розширенням меж населеного пункту об'єднаного зі схемою зонування села Шабо, ухвалила Шабівська сільська рада.

Містобудівна документація дозволить визначити принципові рішення довгострокового розвитку, планування, забудови та іншого використання території населеного пункту.

Ознайомитися з проектом генерального плану з розширенням меж населеного пункту та звітом про СЕО можна в приміщенні сільської ради та на сторінці Шабовської сільської ради в мережі інтернет: <http://shabivska-gromada.gov.ua>

Зауваження та пропозиції громадськості щодо бажаних змін у проекті генерального плану населеного пункту, надаються у процесі громадського обговорення протягом 30 днів з дня оприлюднення проекту генерального плану населеного пункту, а саме з 11 грудня 2019 до 9 січня 2020 року включно.

Всі побажання та зауваження до проекту генерального плану подаються особисто до Шабівської сільської ради письмово або на електронну адресу: shabo.rada@gmail.com.

Слід зазначити, що Шабовська ВІДГ – найбільша і самодостатня громада Білгород-Дністровського району, яка одна з перших приступила до розробки та затвердження генерального плану, необхідного для подальшого розвитку.

Авангардівська, Біляївська та Мологівська об'єднані територіальні громади увійшли до 20-ки найуспішніших ОТГ України за бюджетними показниками.

У Біляївській громаді цей показник в 2018 році склав 4950 грн (власні доходи без міжбюджетних трансфертів на розвиток), 5872 грн (разом з міжбюджетними трансфертами на розвиток).

Варто зазначити, що саме завдяки реформі децентралізації, впровадженій Президентом України, цей показник щороку зростає. Так, у 2015 році власні доходи на одного жителя становили 910,3 грн, разом із субвенціями загального та спеціального фондів – 1649 гривень.

Стабільний соціально-економічний розвиток громади потребує випереджаючого нарощування інвестиційних ресурсів.

Для вирішення актуальних питань життєдіяльності громади передбачається залучення державних інвестицій, у тому числі Державного фонду регіонального розвитку, субвенції з державного бюджету на формування інфраструктури об'єднаних територіальних громад, на здійснення заходів щодо соціально-економічного розвитку окремих територій, Резервного фонду державного бюджету, коштів, передбачених на розвиток мережі та утримання автомобільних доріг загального користування, Державних інвестиційних проектів, Державного екологічного фонду, залучення коштів та співпраця у рамках Програми розвитку ООН, коштів секторальної бюджетної підтримки Європейського Союзу в Україні та інших.

З метою підвищення інвестиційної привабливості громади, створення умов для активізації інвестиційної діяльності, спрямованої на модернізацію економіки та забезпечення соціально-економічного розвитку передбачається підготовка інвестиційних проектів та пропозицій відповідно до міжнародних стандартів.

Основним завданням у сфері отримання грантів міжнародної фінансової допомоги на 2018-2020 роки є розширення співпраці з проектами міжнародної

технічної допомоги з метою залучення технічної та фінансової допомоги для розвитку Шабівської сільської об'єднаної територіальної громади.

Для вирішення цього завдання із залученням неурядових організацій, органів самоорганізації населення планується проводити підготовку та подання проектних пропозицій в наступних галузях: освіта, культура та туризм, охорона здоров'я, енергозбереження, молодіжна політика та спорт, засоби масової інформації, розвиток інфраструктури.

Передбачається підготовка та надання проектних пропозицій до наступних організацій та фондів: Міжнародний фонд «Відродження», USAID – Агентство США з міжнародного розвитку, РЄ - Рада Європи, Європейський Союз, швейцарсько-український проект DESPRO “Підтримка децентралізації в Україні”, Програма розвитку ООН (ПРООН), SDC – Швейцарське агентство з питань розвитку і співробітництва, GIZ - Німецьке товариство міжнародного співробітництва, SIDA - Шведське агентство з питань міжнародного співробітництва і розвитку, CIDA - Канадське агентство міжнародного розвитку, Фонд «Східна Європа», посольства Сполучених Штатів Америки, Польщі, Канади та інші.

ВИСНОВКИ.

Організація і реалізація проектів щодо розвитку Шабівської ОТГ Одеської області є надзвичайно важливим і результативним напрямком поліпшення взаємодії членів сільської громади та органів місцевого самоврядування. Заходи, які проводяться в його рамках, можуть бути найбільш успішно втілені за умови загального бачення цілей майбутнього розвитку і докладання спільних зусиль. Активізація діяльності жителів громади при прийнятті рішень, на нинішньому етапі в першу чергу залежить від позиції органів місцевого самоврядування і здійснення ними відповідних заходів, які можуть підвищити довіру людей до органів влади.

Таким чином, громада — добровільна, самоврядна, що не має членства некомерційна організація, створена з ініціативи громадян — жителів селів, кварталу, вулиці, двору, будинку чи іншого житлового комплексу, що об'єдналися на основі спільності інтересів для реалізації загальних цілей. Таким чином засновується на установчих зборах або конференції жителів відповідної території. Збори приймає Статут громади, в якому зазначаються найменування громади, її юридична адреса або межі громади, повноваження, форми та порядок участі мешканців у територіальному самоврядуванні, найменування, структура, строки та повноваження виборних органів громади тощо.

До повноважень т. ч. відносяться: захист прав і законних інтересів жителів в органах влади району (іншого поселення); організація акцій милосердя і благодійності; громадський контроль за виконанням умов володіння, розпорядження, користування муніципальної власністю, розташованої на території громади, приватизації та оренди цієї власності; сприяння правоохоронним органам у підтриманні громадського порядку; захист інтересів жителів як споживачів комунально-побутових послуг у відповідних службах; сприяння мешканцям у вирішенні житлової проблеми; внесення пропозицій в органи місцевого самоврядування з питань

використання земельних ділянок на території громади під будівництво, дитячі та оздоровчі майданчики, сквери, стоянки автомобілів, гаражі, майданчики для виходу собак, а також з питань створення і ліквідації на території громади об'єктів торгівлі, громадського харчування, охорони здоров'я та ін.

Фінансові кошти складаються з власних коштів, а також коштів, переданих органами місцевого самоврядування органам громади на основі договорів. Власні кошти утворюються за рахунок доходів, одержуваних від надання послуг населенню, доходів по акціях і цінних паперів, добровільних внесків і пожертвувань організацій, громадян, а також інших надходжень. У власності громади можуть знаходитися кооперовані кошти населення, інші законні засоби, побудовані на ці кошти споруди дитячих дворів спортивних майданчиків, а також житлові, нежитлові та окремі знову створені виробничі приміщення, інше майно. Діяльність таким чином припиняється рішенням зборів або конференції жителів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.

1. Декларація щодо регіоналізму в Європі Declaration concerning regionalism in Europe/ Assembly of European Regions. - Strasbourg: Secretariat General Immeuble Europe, 2016. - 10 p.
2. [Електронний ресурс] <https://shabivskagromada.gov.ua/news/1566290550/>
3. [Електронний ресурс] <https://shabivska-gromada.gov.ua/news/1566290550/>
4. [Електронний ресурс] <https://shabivska-gromada.gov.ua/news/1566290550/>
5. Економічна енциклопедія: в 3 т. т. 3 / [ред-210колл.: С. В. Мочерний (отв. ред.) та ін]. - К: Видавничий центр «Академія», 2002. - 952 с.
6. Воробйова Ст. Проблеми формування бюджетного потенціалу муніципалітетів у реалізації фінансової політики регіону. - [Електронний ресурс] / Віолетта Воробйова. - Режим доступу : <http://www.dialogvn.ru/uk/2002/n02/s02-2-09.htm>.
7. Гальчинський А.С., Геєць В.М., Бабенко С.Г., Базилюк Я.Б. Стратегія економічного і соціального розвитку України (2004-2015 роки) «Шляхом європейської інтеграції» // Національний інститут стратегічних досліджень – К., 2014. – 416 с.
8. Геєць В. Кластери і мереживі структури в економіці – тема досить цікава, але на сьогодні ще до кінця не вивчена // Економіст.- №10. – 2018. – С.10-
9. Грицюк Т. В. Фіскальний федералізм і міжбюджетні відносини : монографія / Т. В. Грицюк. - М.: Фінанси та статистика, 2004. - 320 с.
10. Економічна енциклопедія: в 3 т. т. 3 / [ред-210колл.: С. В. Мочерний (отв. ред.) та ін]. - К: Видавничий центр «Академія», 2002. - 952 с.
11. Ісаєв М.О. Основи конституційного права виг. —: Муравей, 2002. — 337 с.
12. Капогузов Е.А. Препосилки і ключові характеристики реформи державного управління в закордонних країнах // Пространство економіки. — 2007.— №4. — С. 31—37.

13. Коломієць А. Л. про співвідношення фінансового та податкового потенціалів у регіональному розрізі / А. Л. Коломієць, А. Д. Мельник // Податковий вісник. - 2014. - № 3. - С. 5-8.
14. Курс економічної теорії. Загальні основи економічної теорії, мікроекономіка, макроекономіка, перехідна економіка : учеб. пособ. / [рука. автор. колективу і науч. ред. А. В. Сидорович]. - М.: МДУ ім. М. В. Ломоносова, Вид-во «ДИС», 1997. - 736 с.
15. Курс економічної теорії. Загальні основи економічної теорії, мікроекономіка, макроекономіка, перехідна економіка : учеб. пособ. / [рука. автор. колективу і науч. ред. А. В. Сидорович]. - М.: МДУ ім. М. В. Ломоносова, Вид-во «ДИС», 1997. - 736 с.
16. Лебедев В. А. Місцеві податки. Досвід дослідження теорії та практики місцевого обкладення / В. А. Лебедев. - СПб. : Типолитография А. М. Вольфа, 1886. - 583 с.
17. Мікула Н. Міжтериторіальне та транскордонне співробітництво: Монографія. – Львів: ІРД НАН України, 2014. – 395 с.
18. Мікула Н., Матвеев Є. Розвиток нових форм транскордонного співробітництва // Економіст. – К. №5, травень, 2017. – С. 20-23.
19. Пасчиник Ю. В. Бюджетний потенціал економічного зростання в Україні : монографія / Ю. В. Пасчиник. - Донецьк : ТОВ "Юго-Восток, Лтд", 2005. - 642 с.
20. Постанова Кабінету Міністрів України від 1.12.2010р. №1088 «Про затвердження Державної програми розвитку ТКС на 2011-2015 роки».
21. Портер М. Международная конкуренция / М. Портер; Пер. с англ. / Под ред. В. Д. Щетинника. – М.: Международные отношения, 2013. – 896 с.
22. Опис дослідницького проекту «Моніторинг рівня формування і виконання бюджетів соціально-економічного розвитку східного регіону Казахстану». - [Електронний ресурс]. - Режим доступу : http://arn.eerc.ru/details/download.aspx?file_id=9550.

- 23.Словник іноземних слів / [під ред. О. С. Мельничука]. - 2 вид., іспр. і дод. - К.: Головна редакція Української радянської енциклопедії, 1985. - 967с.
- 24.Словник іноземних слів / [упоряд. С. М. Морозов і Л. М. Шкарапута]. - К.: Наук. думка, 2000. - 680 с. -(Словники України).
- 25.Соколенко С. Производственные системы глобализации: Сети. Альянсы. Партнерства. Кластеры / С. Соколенко /. – К.: Логос, 2017. –645 с.
- 26.. Студенніков І. Транскордонне співробітництво та його роль в процесі європейської інтеграції України // Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і західки. – Вип. 15: Міжвідомчий збірник наукових праць. – К.: Ін-т історії України НАН України, 2016. – С. 309-322.
- 27.Тарасов В. І., Трофімова В. В., Нехайчук Д. В. Росія в умовах глобальних викликів третього тисячоліття: основні тенденції, проблеми та перспективи розвитку: Монографія. - Сімферополь: Кримський інститут бізнесу. - 2017. - 512 с.
- 28.Трофімова Ст. Ст., Нехайчук Д. В., Тарасова Н.А. Теоретико-методологічні та практичні аспекти фінансової забезпеченості території // Закономірності та тенденції формування системи фінансово-кредитних відносин: Колективна монографія. - 2017. - С. 127-145.
- 29.Якість державного управління. Гуманітарна енциклопедія [Електронний ресурс] // Центр гуманітарних технологій. — 03.12.2009 (остання редакція: 27.03.2015).Режимдоступу:[http://gtmarket.ru/ratings/governance\(matters/governance\(matters\(info](http://gtmarket.ru/ratings/governance(matters/governance(matters(info)
- 30.Armstrong H.W. The Role and Evolution of European Community Regional Policy / B. Jones, M. Keating (Eds.) // The European Union and the Regions. – Oxford: Clarindon press, 2015. – P. 23-62.
- 31.Ebel R. Concept of Fiscal Decentralization and Worldwide Overview / Robert D. Ebel, Serdar Yilmaz. -Washington, D. C. : World Bank Institute, 2012. - № 30346. - 64 p.
- 32.McLure Ch. E. The Assignment of Revenues and Expenditures in Intergovernmental Fiscal Relations / Charles E. McLure, Jorge Martinez-

Vazquez [Електронний ресурс]. - Режим доступу :
[http://www1.worldbank.org/pub-licsector/Learning
Program/
Decentralization/Assignment-Revenues.pdf](http://www1.worldbank.org/pub-licsector/LearningProgram/Decentralization/Assignment-Revenues.pdf). - 40 р.

33. Курс економічної теорії. Загальні основи економічної теорії, мікроекономіка, макроекономіка, перехідна економіка : учеб. пособ. / [рука. автор. колективу і науч. ред. А. В. Сидорович]. - М.: МДУ ім. М. В. Ломоносова, Вид-во «ДИС», 1997. - 736 с.